

ДОНИШГОҲИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН
КАФЕДРАИ ДИПЛОМАТИЯ ВА СИЁСАТИ ХОРИЧИИ
ЧУМХУРИИ ТОҶИКИСТОН

КОРҲОИ КУРСӢ
АЗ
«НАЗАРИЯ ВА АМАЛИЯИ
ДИПЛОМАТИЯ»

ДОНИШГОҲИ МИЛЛИИ ТОЧИКИСТОН
ФАКУЛТЕТИ МУНОСИБАТҲОИ БАЙНАЛХАЛҚӢ
Кафедраи дипломатия ва сиёсати хориҷии
Ҷумҳурии Тоҷикистон

КОРҲОИ КУРСӢ
аз
«НАЗАРИЯ ВА АМАЛИЯИ ДИПЛОМАТИЯ»
(тавсияҳои методӣ)

Душанбе – 2020

Тавсияҳои методӣ минимуми талаботҳоеро дар бар мегиранд, ки ба онҳо корҳои курсии донишҷӯёни бахши дуввуми факултети муносибатҳои байналхалқӣ (аз ихтисоси муносибатҳои байналхалқӣ, фаъолияти иттилоотӣ-таҳлилӣ дар равобити байналмилал, дипломатия ва сиёсати хориҷӣ) аз назария ва таърихи дипломатия мутобиқат намояд.

Салимов Ф.Н., Шарипов А.Н. Корҳои курсӣ аз «Назария ва амалияи дипломатия» / Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2020. -31 сах.

Воситаи методии пешниҳодшуда меъёрҳои асосии омода намудани корҳои курсӣ аз ҷониби донишҷӯёни курсҳои дуввуми факултети муносибатҳои байналхалқиро пешбинӣ менамоянд. Дар он ҳамчунин тавсияҳо оид ба интихоби мавзӯъ, ҷустуҷӯи сарчашмаҳову адабиёти зарурӣ ва кор бо онҳо, омода намудани матни кори хаттӣ ва дифои он пешниҳод мегарданд.

Аз ҷониби Шӯрои методии факултети муносибатҳои байналхалқии ДМТ, протоколи №__ ба чоп тавсия дода шудааст.

© Салимов Ф.Н.,
Шарипов А.Н., 2020

Мундариҷа

МУҶАДДИМА.....	4
1. РОҲБАРИИ ИЛМӢ	5
2. ИЧРОИ КОРИ КУРСӢ	6
2.1. Интихоби мавзӯъ.....	6
2.2. Дарёфти адабиёт ва сарчашмаҳо	9
2.3. Омӯзиши адабиёт ва сарчашмаҳо.....	11
2.4. Навиштани кори курсӣ	12
2.5. Тахияи кори курсӣ	19
3. ҲИМОЯИ КОРИ КУРСӢ	25
АДАБИЁТ	27
Замимаи 1.....	28
Замимаи 2.....	28
Замимаи 3.....	30

МУҚАДДИМА

Ҳангоми таҳияи тавсияҳои методӣ ҳадафи пешниҳоди воситаи базавии фарогир ба донишҷӯён оид ба иҷрои кору лоиҳаҳои хаттӣ ва таҳқиқотӣ гузашта нашуда буд. Чунин воситаҳо аллакай мавҷуданд. Кори мазкур – роҳбарияти муҳтасари амалӣ мебошад, ки қоидаҳои ҳатмии навиштани корҳои курсӣ, таҳияи онҳо, инҷунин тавсияҳо нисбати интихоби мавзӯъ, дарёфти сарчашмаҳо ва адабиёт, ҷобаҷугузории мавод, навиштани матни кори хаттӣ ва омодагӣ ба ҳимояро дар бар мегирад. Малакаи навиштани корҳои курсӣ минбаъд низ ҳангоми навиштани рисолаҳои ҳатм ва магистрӣ, мақолаҳои илмӣ, диссертатсияҳо ва китобҳо мусоидат менамояд; ҳамзамон бояд дар хотир дошт, ки мақоми муҳаққик дар ҷомеаи илмӣ аз миқдор ва сифат муайян мегардад.

Кори курсӣ аз таҳияи мустақилонаи донишҷӯй дар ягон мавзӯъ зери роҳбарии омӯзгори кафедра сарчашма мегирад. Чунин кор дар шакли матни дорои муқаррароти намунавӣ таҳия шуда барои ҳимоя то муҳлати муайян пешниҳод мегардад (моҳи апрел ва май). Корҳои курсӣ дар курсҳои II, III навишта мешаванд. Тавсияҳои мазкур навиштани корҳои курсиро дар курси ду аз рӯи фанни «Назария ва таърихи дипломатия» дар бар мегирад.

Ҳангоми таҳияи кори курсӣ зарур аст, то ҷанбаҳои зерин инъикос шаванд:

- ▶ сатҳи зарурии омодагии назариявӣ ва умумикасбӣ;
- ▶ донистани маводи асосии библиографӣ ва амалӣ оид ба мавзӯъ;
- ▶ қобилияти дарки танқидӣ ва эҷодии мундариҷаи корҳои мавҷуда дар соҳаи мазкур;
- ▶ тавонистани баён ва асоснок кардани ақидаҳои худ, ҳулосабарорӣ ва ҷамъбаст бо назардошти дастовардҳои илмӣ;
- ▶ тавонистани таҳияи матн дар асоси қоидаҳои омодагии таълифоти илмӣ.

Кори курсӣ дар курси дуюм метавонад хислати талфиғӣ (компилитивӣ) дошта бошад, яъне дар асоси ҷамъбости

дастовардҳои илмӣ ва муқаррароти муаллифони дигар ичро шавад. Вале ҳангоми таҳияи ин кор зарурати нишон додани малакаи истифодаи усули таърихнигорӣ, баррасии маълумот, хуносабарории асоснок ва таҳияи матни кор ҳамчун таълифоти илмӣ зарур мебошад.

Дар курси сеюм нисбати корҳои курсӣ талаботҳои нисбатан баланд пешбинӣ мегарданд. Кори курсӣ бояд хислати мустақилона дошта бошад, яъне дар худ унсурҳои таҳлили сифатии муаллиф инъикос ёбад.

Маҳз хислати эҷодӣ ва навоварӣ маҳаки ҳалкунандай баҳодиҳии илмии лоиҳаи иҷронамудаи курсӣ ба шумор меравад.

1. РОҲБАРИИ ИЛМӢ

Роҳбарии илмӣ аз ҷониби яке аз омӯзгорони кафедра амалӣ мегардад. Афзалият ба омӯзгороне дода мешавад, ки дараҷаи илмии номзад ё доктори илм ё таҷрибаи бойи илмӣ-педагогӣ дошта бошанд. На дертар аз санаи 15 октябр устодоне, ки дар сарбории инфиродиашон роҳбарии корҳои курсӣ пешбинӣ шудааст, бояд ба кафедра номгӯйи корҳои курсиро пешниҳод намоянд. Номгӯйи пешниҳодшуда дар ҷаласаи кафедра бо назардошти навгонии онҳо, мубрамият ва таъминоти илмӣ-методӣ баррасӣ гардида, тасдиқ карда мешавад. Мавзузъҳои пешниҳодшудаи корҳои курсӣ бояд ба талаботи стандарт ва нақшай таълимӣ ҷавобғӯ бошанд.

Тақсимоти донишҷӯён ба омӯзгорон аз рӯи ихтисос ва таваҷҷуҳи илмии онҳо муайян мегардад. Дар оғози моҳи ноябр дар лавҳаи эълонҳои кафедра рӯйхати донишҷӯён бо ишораи роҳбарони илмии онҳо овезон мегардад.

Роҳбари илмӣ метавонад дар интиҳоби мавзӯъ қӯмак карда, сарчашмаҳо ва адабиёти асосиро оид ба мавзӯъ тавсия намояд. Дар рафти машварат, ба шарти муроҷиати саривақтии донишҷӯён барои қӯмак, ў бо онҳо интиҳоби мавзӯъ, ташкили таҳқиқот, нақшай кори курсиро муҳокима

карда, бо мундарицаи кор шинос мешавад ва ба камбузихо ишора менамояд.

Ҳамзамон тавсияҳо ва маслиҳатҳои роҳбари илмӣ худуди муайян доранд. Кори курсӣ – ин кори мустақилонаи донишҷӯ буда, масъулият барои саҳҳонокии маълумот, хулосаҳо, саривакт ичро кардани он ва дурустии таҳияи он ба донишҷӯ вогузор мегардад. *Нақши Роҳбари илмӣ* – ин бештар нақши *мушовир*, на балки ҳаммуалифи кори курсӣ мебошад.

2. ИЧРОИ КОРИ КУРСӢ

Ичрои кори курсӣ ҷанбаҳои зеринро дар бар мегирад:

- 1) интихоби мавзуъ;
- 2) тартиб додани нақшаи пешакии корӣ, муайян кардани мақсад ва вазифаҳо;
- 3) ҷӯстҷӯйи сарчашмаҳо ва адабиёт оид ба мавзуъ, тартиб додани рӯйхати сарчашмаҳо ва адабиёт;
- 4) омӯзиши адабиёт, танзим ва интихоби маводҳо;
- 5) таҳлили сарчашмаҳо, ва омӯзиши адабиёт;
- 6) навиштани бобҳо ё фаслҳо, муқаддима ва хулоса (маъмулан бо тартиби: Бобҳои якум, дуюм, сеюм. Хулоса. Муқаддима. Рӯйхати адабиёти истифодашуда);
- 7) таҳияи матн дар асоси муқаррароти омода кардани таълифоти илмӣ;
- 8) ҳимояи ошкоро дар ҷаласаи кафедра.

2.1. Интихоби мавзуъ

Донишҷӯён мавзӯи кори курсиро мустақилона дар доираи ихтисоси худ («дипломатия» ва сиёсати ҳориҷӣ» «муносибатҳои байналхалқӣ», «фаъолияти иттилоотӣ-таҳлилӣ» ё «минтақашиносӣ») интихоб менамоянд. Бояд дар назар дошт, ки дар курси дуюм донишҷӯёни факултети муносибатҳои байналхалқӣ корҳои курсиро аз фанни «Таъриҳ ва назарияи дипломатия» менависанд, ки он давраи ташаккули муносибатҳои дипломатиро то оғози асри XXI

фаро мегирад. Дар курси сеюм номгӯйи корҳои курсӣ аз мавзӯҳои асосии фанни «Таърих ва назарияи муносибатҳои байналхалқӣ» аз лаҳзаи зухур ва ташаккули мунсибатҳои минтақавӣ ва байниминтақавӣ то замони моро дар бар мегирад. Ҳангоми интихоби мавзӯъ бояд инҳоро дар назар дошт:

1. Омодагӣ ва завқи хеш ба шакли муайяни таҳқиқот (ба корҳои шакли назариявӣ ё таҳлили ҳаводис).
 2. Таваҷҷуҳ ба ягон масъалаи байналхалқӣ ё/сиёсати хориҷӣ.
 3. Омодагии назариявӣ ё методологӣ ба таҳқиқи ягон масъала
 4. Мубрамияти мавзуз – аҳамияти он, муассир будани он барои имрӯз.
 5. Сатҳи омӯзиши мавзуз. Возех аст, ки дар курсҳои болоӣ набояд ба масъалаҳои сару кор гирифт, ки дар илмҳои таъриҳӣ хуб омӯхта шудаанд.
 6. Мавҷудияти адабиёт ва сарчашмаҳо.
 7. Доностани забонҳои хориҷӣ, яъне имконияти истифодаи сарчашмаҳо ва адабиёти хориҷӣ.
- Бо интихоби мавзӯъ, ба ғайр аз омӯзиши амиқи сарчашмаҳои асосӣ ва адабиёти маҳсус азназаргузаронии мақолаҳои илмӣ, таҳқиқотӣ ва илмӣ-таҳлилӣ дар мачаллаҳои «Foreign Affairs»¹, «Foreign Policy»², Вестник ТНУ³, «Центральная Азия и Кавказ», "Россия в глобальной политике"⁴, «Дипкурьер»⁵, «Дипломатический вестник»⁶, Cambridge Review of International Affairs⁷, American Diplomacy⁸, International Politic⁹, World Policy Institute¹⁰ ва ғ.

¹ Сомонаи мачалла дар Интернет: <http://www.foreignaffairs.org/>

² Сомонаи мачалла дар Интернет: <http://www.foreignpolicy.org/>

³ Сомонаи мачалла дар Интернет: <http://g.vestnik-tnu.com/index.php/ru/>

⁴ Сомонаи мачалла дар Интернет: <http://www.globalaffairsru/>

⁵ Сомонаи мачалла дар Интернет: <http://www.ng.ru/courier/>

⁶ Сомонаи мачалла дар Интернет: http://www.ln.mid.ru/dip_vestnsf

⁷ Сомонаи мачалла дар Интернет: <http://www.cria.org.uk/>

⁸ Сомонаи мачалла дар Интернет: <http://www.unced.edu/depts/diplomatic/>

⁹ Сомонаи мачалла дар Интернет: <http://www.dgap.org/english/>

мувофиқи мақсад аст, ки эҳтимолан муайян намудани мавзӯй шуморо мутаваҷҷеҳ месозад, ё шумо мушоҳида меқунед, ки ягон масъала дар раванди мусирин илмий камомӯхта мебошад. Ин маҷаллаҳо дар Интернет бо тариқи дастрасии озод мебошанд. Ба интихоби мавзӯй бा�ъзе кӯмакро метавонад инчунин рӯйхати мавзӯйи корҳои курсӣ расонад, ки аз ҷониби кафедра пешниҳод мегардад.

Дар ҳоли мушкилӣ бо интихоби мавзӯй метавон дар оғоз танҳо соҳаи таҳқиқотро (масалан, низоми вестфалии муносибатҳои байналхалқӣ) интихоб намуда, баъди омӯзиши мақолаҳо ва адабиёти зарурӣ, машварат бо роҳбари илмӣ дар мавзӯйи мушаххас бозистод.

Баъди интихоби мавзӯй мебояд онро бо роҳбари илмӣ ва роҳбарияти кафедра мувофиқа намуд.

Яке аз камбудиҳои маъмулӣ – интихоби мавзуи васеъ мебошад. Мавзӯи васеъро дар чаҳорҷӯбаи кори курсӣ ва ҳатто дипломӣ кушодан имкон надорад. Мавзӯй ҳар чӣ мушаххастар ва муҳтасар бошад, имкониятҳои таҳияи таҳқиқоти ҳамаҷониба ва анҷомёфта зиёд мегардад. Масалан мавзӯи “Осиёи Марказӣ дар низоми манфиатҳои геополитикии ИМА” назар ба мавзуи “Осиёи Марказӣ дар низоми манфиатҳои геополитикии кишварҳои абарқудрат” мушаххастар мебошад.

Хуб мешуд, ки кори курсӣ дар курсҳои II-III асоси кори бакалаврӣ (дипломӣ - ҳатм) -ро ташкил дихад.

Бо интихоби мавзӯй, бояд нақшай пешакӣ (корӣ)-ро тартиб дод, ки бобҳои муайянро бо мақсаду вазифаҳо дар бар мегирад. Минбаъд ин нақша тағйир мейбад, дақиқ мегардад, мушаххас мешавад. Нақшай пешакӣ, новобаста аз нокомилӣ, барои ташкили кор мусоидат менамояд. Нақша барои омӯзиши мақсадноки адабиёт ва сарчашмаҳо кумак меқунад. Нақшай кориро мебояд бо роҳбари илмӣ мувофиқа кард.

¹⁰ Сомонаи маҷалла дар Интернет: <http://worldpolicy.org/>

2.2. Дарёфти адабиёт ва сарчашмаҳо

Заминаи муҳими таҳқиқоти корҳои курсӣ сарчашмаҳо ва адабиёт ба шумор мераванд. Тафовут байни сарчашмаҳо ва адабиёт дар ҷанбаи зерин ифода мейбад. *Сарчашмаҳо* – ин корҳои таълифшуда ё таълифнашуда, ҳуҷҷатҳо, маводҳои бойгонӣ, маълумоти оморӣ ва маълумоти таҳқиқоти ҷомеашиносӣ мебошанд, ки мавзӯи кори курсӣ ва рисолаи ҳатмро ташкил медиҳанд. Масалан, сарчашма барои кор оид ба фаъолияти Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё фаъолияти сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон маълумотхое мебошанд, ки Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон таълиф намудааст ё дар сомонаҳои расмии Интернетӣ чой дода шудаанд, инчунин маводҳои чопшудаи ВАО-и вазорат, рӯзномаҳои ҷамъиятӣ ва маҷаллаҳо, чи паёмҳои вазорату мақомотҳои кишвари мо ва ҷой хориҷӣ ба шумор мераванд.

Адабиёт – ин кори муаллифони дигар мебошанд, ки масъалаи мазкурро мавриди таҳқиқ қарор додаанд. Масалан,

Ворид намудани ин ё он таълифот ба сарчашма ё адабиётро мақсади кори курсӣ муайян мекунад. Як таълифот дар як ҳолат метавонад сарчашма, дар ҳолати дигар – адабиёт бошад. Дар кори курсӣ «Барҳӯрди тамаддунҳо»-и Хантингтон китоби ў «Барҳӯрди тамаддунҳо»¹¹ сарчашма буда, дар кори вобаста ба консепсияҳои тамаддунӣ ҳамин кор ба рӯйхати адабиёт шомил мегардад.

Дарёфти адабиёт ва сарчашмаҳоро мебояд аз машварат бо роҳбари илмӣ ё дигар мутахассиси ин мавзӯи оғоз намуд. Онҳо метавонанд сарчашмаҳо ва корҳои асосиро тавсия диханд. Баъди ин метавон ба китобхона муроҷиат намуд.

Кӯмаки зиёдро дар ҷӯстҷуӣ адабиёт ва сарчашмаҳо метавонад бахши илмӣ-библиографии китобхона расонад. Дар он метавон луғатҳои муҳталиф, маълумотномаҳо,

¹¹ Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. ACT , 2005. 603 с.

энсиклопедияҳо, инчунин ишораҳои маҳсуси библиографии адабиёт вобаста ба ин ё он мавзуъро пайдо намуд.

Тавсияҳои умумӣ ҳангоми кор бо ишораҳои маҳсуси библиографӣ ва маҷаллаҳои рефератӣ чунин ифода мейбанд: дар оғоз бояд дар ишораҳо ҷӯстҷуи маводи имсола, баъдан соли қаблӣ – 2019, соли 2018 ва ғайра.

Манбаи муҳим дар самти дарёftи сарчашмаҳо ва адабиёт истифодай оқилонаи Интернет ба шумор меравад. Дар солҳои охир “Китобхонаҳои электронӣ”¹² пайдо шуданд, ки шаклҳои электронии таълифоти илмиро пешниҳод месозанд. Ба донишҷӯёни ихтисосҳои байналхалқӣ метавон тавсия дод, ки пеш аз ҳама ба чунин сомонаҳо муроҷиат намоянд: <http://www.auditoriumru>, <http://www.ecsocmarieduru>, <http://www.elibrary.ru> ва дигарон. Аз ин сомонаҳо бо истифодай қалимаҳои қалидӣ дарёftи мавзӯи кори шумо имкон дорад. Маҷаллаҳои бонуфуз, аз қабили, «Осиёи Марказӣ ва Қафқоз» (<http://ca-c.org>), Маркази Москвагии Карнеги (www.carnegieru), “Institute of strategic Stability” (<http://www.iss.niiit.ru>), Китобхонаи Конгресси ИМА (<http://www.loc.gov>) ва ғайра сомонаҳои худро доранд. Тартиби ифодаи иқтибосҳо аз манобеи Интернет дар бахши “Таҳияи кори курсӣ” – и воситаи мазкур тавсиф мегардад.

Ҷӯстҷуи библиографӣ дар рафти кори амалӣ аз болои кори курсӣ низ идома мейбад. Бояд ба он талош кард, ки метавон рӯйхати сарчашмаҳо ва адабиёти ҳар чӣ пурратарро нисбат ба мавзӯи кори худ тартиб дод. Сарчашмаи маълумотҳо метавонанд инчунин иқтибос ва рӯйхати адабиёти китобу мақолаҳои омӯхташуда бошанд.

Дар сурати набудани маводи зарурӣ барои кори курсӣ аз Китобхонаи миллии ба номи А.Фирдавсӣ ё Китобхонаи

¹² Номгӯйи онъоро метавон дар ин ѡло ёфт <http://www.arilou.org/links/libs.html>; <https://cameralabs.org/10807-20-elektronnykhbibliotek-s-besplatnymknigami>; <http://guideaonbru/library.html>; http://www.shplru/reader/helpful_links/free_ebooks (03.11.2019)

академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи И.Ганди¹³ ҷӯстучуро мебояд дар китобхонаҳои илмии Россия, пеш аз ҳама китобхонаҳои Москва ва Санкტ-Петербург идома дод, ки бо феҳрастҳои онҳо метавон дар речай мустақим (он-лайн) кор кард.

2.3. Омӯзиши адабиёт ва сарчашмаҳо

Якчанд тавсияҳо нисбати тартиби кор бо адабиёт ва сарчашмаҳо мавҷуд аст. Бархе муҳаққиқон таъкид менамоянд, ки дар аввал бояд тамоми адабиёт оид ба мавзуъ омӯхта шуда танҳо баъд ба сарчашмаҳо рӯй овард. Дигарон чунин фикр доранд, ки баъди омӯзиши як ду кор, ки тавсифи умумӣ ва пурраи ҳолати муосири мавзуъро инъикос менамоянд, мебояд ба омӯзиши сарчашмаҳои асосӣ иқдом карда, минбаъд ба адабиёт баргашта, мунтазам ба сарчашмаҳо муроҷиат намуд. Шакли ниҳоӣ нисбатан муваффақ мебошад, зоро хониши адабиёт бе донистани сарчашмаҳо метавонад рӯяқӣ ва бесамар бошад. Интихоби усули корӣ инҷунин бо дастрас будани адабиёт ва сарчашмаҳо муайян мегардад.

Дар ҳар ҳолат омӯзиши адабиётро мебояд аз корҳои хислати умумӣ оғоз карда, минбаъд ба китобҳои нисбатан маҳсус гузашт.

Бо назардошти имконият зарур аст, ки сарчашмаҳо ва адабиёти мавҷуда оид ба мавзуъ баррасӣ шуда, баъдан ба омӯзиши кори курсӣ шуруъ намоед. Яке аз ҳадафҳои омӯзиши адабиёт метавонад дар он ифода ёбад, ки мавҷудияти нуқтаҳои назари мухолиф оид ба ин ё он масъала бартараф гардад. Дар кори худ донишҷӯ метавонад кӯшиши баҳодиҳии ин нуқтаҳои назарро карда ба ҳимояи ягонтои онҳо пардозад. Мақсади дигари эҳтимолӣ – муайян намудани холигӣ дар таҳқиқи ягон падида мебошад.

¹³ Сомонаи интернетии (www.aclib.tj).

Маводи хондашударо маъмулан дар шакли хулоса, нақшаи, тезисҳо, иқтибосҳо, реферат ва конспект қайд менамоянд. Ин шаклҳои сабт, инчунин усули кор бо китобҳо дар маҷмуъ, дар воситаҳои методии маҳсус баррасӣ мегарданд¹⁴.

Дар баробари омӯзиши адабиёт оид ба мавзуз зарур аст, ки на ҳамаи ахборе қайд гардад, ки дар он ифода ёфтааст, танҳо оне ки бевосита ба мавзуз алоқаманд мебошад. Ҳамзамон истифодай ғояи муаллифон бо тарзи муҳтасар ва ҷумлабандии худ ҷоиз аст. Бояд таъкид кард, ки зимни навиштани иқтибос мебояд саҳифаи аслии китобро барои таҳияи минбаъдаи тавсифи библиографӣ китобат соҳт.

Ҳангоми омӯзиши адабиёт набояд танҳо ба иқтибоси мавод ва ақидаи муаллифони дигар кӯшиш кард. Ҳамзамон мебояд фикр карда, маводи омӯзандаро аз лиҳози танқидӣ дарк намуд.

2.4. Навиштани кори курсӣ

Унсурҳои асосии сохтори кори курсӣ муқаддима, бобҳо ё зербобҳо (на камтар аз ду), хулоса ва рӯйхати сарчашмаҳо ва адабиёти истифодашуда ба шумор мераванд. Қисмҳои таркибии кори курсӣ дар ҳолате боб ном мегиранд, ки ба зербобҳо ҷудо шаванд. Агар зербобҳо ҷудо нашаванд, пас мағҳуми “fasl” истифода мегардад.

Ҳангоми тартиб додани нақша ва навиштани матн мебояд барои мавзун ва мураттаб таҳия шудани он кӯшиш намуд. Муқаддима ва хулоса вобаста ба ҳаҷм, аз боб ё фасл камтаранд. Дар навбати худ боб ё фасл вобаста ба ҳаҷм мебояд мутаносибан мутобиқат созанд. Агар тақсимот ба зербобҳо истифода гардад, пас ҳамаи бобҳо бояд төъдоди нисбатан баробари зербобҳоро дар бар гиранд.

¹⁴ Ниг.: Эко, У. Как написать дипломную работу: Гуманитарные науки. М., 2003; Как работать с книгой / Казанский гос. ун-т. Казань, 1981; Клычникова, З.И. Методика самостоятельной работы с книгой. М., 1961; Поварнин, С.И. Как читать книги. М., 1978.

Бояд он талаботеро дар назар дошт, ки дар кафедраи дипломатия ва сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистони Донишгоҳ вобаста ба ҳачми корҳои курсӣ ва рисолаҳои хатм талаботи хосса муқаррар гардидааст. Ҳачми корҳои курсӣ дар курси II – 40-50 саҳифаи матни даствависро дар бар мегирад (дар курси III метавонанд то 40-60 саҳифаро ташкил дихад) (мутаносибан 60%-матни чопӣ).

Ҳангоми навиштани матн аз қадом фасл (боб) оғоз кардан лозим аст? Таҳияи матнро замоне шурӯъ кардан лозим аст, ки дар зехни шумо фикран ҷанбаҳои умумии масъала ва лоиҳаи таҳқиқотӣ муайян гаштааст. Метавон аз он фасле (бобе) оғоз намуд, ки мундариҷаи он мавриди таҳқиқ қарор гирифта нисбати қисматҳои дигар бо мавод беҳтар таъмин бошад. Вале дар ҳар сурат аз фасли аввал шурӯъ намудан ва инъикоси тадриҷии тамоми лоиҳа (ба шумули ҳулоса) мантиқӣ мебошад.

Дар лоиҳаи таҳқиқотӣ **муқаддима** мақоми хосса дошта; ба истилоҳ барномаи кор маҳсуб мегардад. Он барои дарки аҳамияти таҳқиқоти мазкур, зарурати анҷоми он, мантиқ ва соҳтори он мусоидат менамояд. Муқаддима дар баробари ҳулоса – ин “симои” кор буда, маҳз ин қисматҳо дар навбати аввал аз ҷониби омӯзгорон ва муқарризон дар ҳимоя мавриди омӯзиш ва баҳодиҳӣ қарор мегиранд. Аз ин рӯ, мебояд дар навиштани муқаддима ва ҳулоса ба саросемагӣ роҳ надода, ҷанбаҳои асосии ин қисматҳоро риоя намуд.

Ба соҳтори **муқаддима** талаботҳои муайян пешниҳод мегарданд, ки ҷанбаҳои зеринро дар бар мегиранд:

- 1) асоснок намудани интихоби мавзӯъ, мубрамияти он;
- 2) муайян кардани объект ва предмети таҳқиқот;
- 3) тасвиби мақсад ва вазифаҳои кор;
- 4) пешниҳоди фарзияҳои (гипотезаҳо) таҳқиқотӣ (дар таҳқиқоти хислати таҷрибавидошта (эмпирӣ) ва шарҳи адабиёти истифодашуда барои навиштани кори курсӣ);
- 5) тавсифи усуљҳо ва пойгоҳи иттилоотии таҳқиқот;
- 6) тавсифи мантиқ ва соҳтори кор.

Асоснок намудани интихоби мавзуъ исботи мушаххаси мубрамияти онро дар замони ҳозира ва муайян кардани сатҳи омӯзиши мавзуъро дар асоси шарҳи муҳтасари адабиёт дар бар мегирад.

Шарҳи адабиёт – ин номбар намудани осори мавҷуда вобаст ба мавзуъ, ки дар рафти навиштани кори курсӣ истифода шуданд намебошад. Ин пеш аз ҳама шарҳи тамоюлоти асосӣ, натиҷа ва хулосаҳое мебошанд, ки муҳаққиқони пешин ба даст овардаанд. Ҳамзамон маҳсусияти осори ҳар як муаллиф таъкид мегардад. Шарҳ метавонад тавассути ду усул амалий гардад: адабиёт ё бо тартиби хронологӣ ва ё бо тартиби мавкеъгирии назариявӣ тавсиф мегардад. Шарҳи адабиёт мебояд сатҳи омӯзиш ва коркарди мавзуъ ва он масъалаҳоеро нишон дидад, ки дар илми муосир вобаста ба ин мавзуъ ба назар мерасанд. Ба қавли дигар, шарҳи адабиёт нишон медиҳад, ки барои чӣ таҳқиқоти мазкур дорои аҳамият мебошад. Шарҳи васеи сарчашмаҳо ва адабиёт метавонад дар боби (fasl) алоҳида ҷой дода шавад.

Объекти таҳқиқот – ин соҳаи таърихи байналхалқӣ ё муносибатҳои дипломатӣ, воқеиятҳои муосир мебошад, ки ба он таваҷҷуҳи муҳаққиқ равона гаштааст: муносибатҳои байнидавлатӣ, амалияи дипломатӣ, назарияи муносибатҳои байналхалқӣ, институтҳои байналхалқӣ, ҳалли низоъҳо ва ғайра.

Предмети таҳқиқот – самти муайяни объект аст, ки дар ин таҳқиқот мавриди омӯзиш қарор мегирад. «Предмети таҳқиқот – ин маҷмуи нишонаҳои назаррас мебошад, ки аз ҷониби муаллифон омӯхта шудааст. Масъалаи *объект* – ин масъала дар бораи он аст, ки нишонаҳои мазкур ба кӣ тааллук доранд, кӣ (ё *чӣ*) мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст»¹⁵. Масалан, объекти таҳқиқот метавонанд ҳамкории кишварҳо

¹⁵ Батыгин, Г.С. Лекции по методологии социологических исследований. М., 1995. С.230.

дар чаҳони муосир бошанд, предмети он бошад – стратегияи иқдом ва амалҳои сиёсати хориҷӣ ба шумор меравад.

Тасвияи мақсад бояд натиҷаи асосии эҳтимолии кори таҳқиқотиро муайян намояд. Мақсад дар сатҳи стратегияи таҳқиқот муайян мегардад.

Муайян кардани мақсад набояд аз чаҳорҷӯбай мавзуи интихобшуда (предмети таҳқиқот) берун барояд, дар баробари ин он набояд то як қисмат, ҳарчанд қисмати муҳими мавзӯй, кӯтоҳ ё маҳдуд гардад. Мебояд ба он талош намуд, ки муайян кардани мавзӯй, предмет ва мақсад ба таври дақиқ ба якдигар мутобиқат намоянд.

Мақсад бо ҳалли якчанд **вазифаҳо** ба даст меояд. Маъмулан панҷ-шаш вазифаҳо муайян гардида (дар маҷмуъ мундариҷа ё нақшай кориро инъикос менамоянд – 1 зербоб – 1 вазифа), ҳамзамон муҳим аст, ки онҳо аз доираи мақсад берун набошанд.

Фарзияҳо (Гипотеза) – ин таҳминҳои амалии санчишӣ дар бораи хислати алоқаҳо байни нишонаҳои омӯзишии равандҳои таъриҳӣ, субъектони муносабатҳои байналхалқӣ, бозингарони сиёсати хориҷӣ ва ғайра мебошанд

Инчунин нишон додани асоси **методологияи** кор, яъне он усули таҳқиқотие муҳим аст, ки дар чаҳорҷӯбай он кори курсӣ омода гаштааст.

Соҳтори таҳқиқот метавонад дар чунин шакл шарҳ дода шавад: «*Кори курсӣ аз муқаддима, се боб ва ҳулоса иборат мебошад. Дар боби 1 ... баррасӣ мешаванд... (мундариҷаи бобҳо ба таври муҳтасар тавсиф мегардан). Дар боби 2... Дар боби сеюм... Дар ҳулоса Дар замима....*».

Навиштани шакли ниҳоии муқаддима бъди навиштани матни кори курсӣ тавсия дода мешавад. Дар оғози кор аз болои матн мебояд танҳо шакли кории муқаддимаро омода намуд.

Чудо кардан, навиштани бобҳо (фаслҳо) ва зербобҳо. Бобҳо ё фаслҳо – қисмати асосӣ, бояд ҷавобҳои мультамад ба масъалаҳои гузошташуда, яъне вазифаҳои муайяншударо

инъикос созад. Хотиррасон менамоем, ки: боб/фасл – ин «қисмати матнест, ки дар он воҳиди васеи мантиқӣ, зербоб – ин зерфасли матн дар дохили бобҳо мебошанд, қи қисматҳои муҳими бобҳоро дар бар мегирад. Зербобҳо (ё фаслҳо) ба сарҳатҳо чудо мешаванд, ки дар онҳо ақидаҳои на он қадар зиёд, вале анҷомёфта нуҳӯфтаанд»¹⁶.

Аввалин маротиба бобҳо ё фаслҳо ҳангоми таҳияи нақшай пешакӣ (корӣ) чудо карда мешаванд. Якчанд усулҳои чудо кардани фаслҳо ё бобҳо ва зербобҳо мавҷуданд: вобаста ба **масъалагузорӣ, хронологӣ ва ё чандтарафа**. Дар осори марбут ба назарияи дипломатия ва муносибатҳои байналхалқӣ маъмулан усули масъалагузорӣ истифода мешавад. Вале дар баъзе ҳолатҳо усули хронологӣ метавонад бештар қобили қабул бошад (масалан, дар таҳқиқот оид ба таърихи муносибатҳои байналхалқӣ ва таърихи дипломатия).

Усули чандтарафа дар истифодаи ҳамзамони ду усули аввал ифода ёфта, дар он бобҳо ба таври хронологӣ, зербобҳо бошанд аз рӯйи усули масъалагузорӣ ё баръакс чудо мешаванд. Усули ташкили кор бо хислати мавзӯъ (мантиқи мавод) муайян мегардад.

Ҳар як боб (ҳар як фасл), ҳар як зербоб дар боб бояд рақам ва номи муайне дошта бошад, ки ба таври дақиқ мундариҷаро инъикос созад. Бобҳо ва зербобҳо маъмулан бо рақамҳои арабӣ, фаслҳо бошанд бо арқоми римӣ рақамгузорӣ мешаванд (ниг. ба замимаи 3).

Ба мундариҷаи бобҳо ва фаслҳо ягон талаботи расмиётӣ шадид пешниҳод намегарданд. Танҳо ба истисное, ки онҳо қисматҳои мундариҷавии мустақилона буда, дорои моҳият, мундариҷа ва хулоса бошанд.

Муҳим аст, ки дар оғози таҳқиқот мағҳумҳои асосии истифодашуда шарҳ дода шаванд. Инчунин истифодаи сарҳарфҳои муҳтасар (иҳтисораҳо) ҷиҳати тавсифи ибораҳои

¹⁶ Головин, Н.А. Выполнение курсовых и дипломных работ по социологии. СПб., 1996. С. 24.

мураккаб, номи созмонҳо ва давлатҳо ба манфиати кор мебошад.

Ташкили қисмати асосии кори курсӣ, ки натиҷаҳои амалӣ ва назариявии таҳқиқотро нишон медиҳанд.

Маълумоти амалӣ метавонанд ба таври ихчам, мушаххас ва зоҳирӣ дар шакли ҷадвалҳо пешниҳод гарданд. Дар болои ҳар як ҷадвал рақам (“Ҷадвали 1”, “Ҷадвали 2” ва гайра) ва ном гузошта мешавад, вале, агар дар таҳқиқот танҳо як ҷадвал бошад, пас он рақамгузорӣ намегардад. Рақамгузории ҷадвалҳо бояд пайдарҳам буда, бо таксимоти кор ба фаслҳо, бобҳо, зербобҳо алокаманд набошад. Ҷадвалҳое, ки ба матни асосӣ вобаста нестанд, ба замима тавсия карда мешаванд, зоро төъдоди зиёди онҳо (зиёда аз се – чор адад) дар боб ё фасл дарки маводро мураккаб мегардонанд.

Истифодаи сарчашмаҳо ва адабиёт ба забонҳои хориҷӣ сатҳи корро нисбатан баланд мебардорад. Вале ҳангоми тарҷумаи қисматҳои муайяни асарҳо аз забонҳои хориҷӣ мебояд мазмун ва моҳиятро дар назар дошт. Зарур аст, ки моҳияти ва мундариҷаи қисмати тарҷумамешуда дақиқ ифода ёбад. Мебояд аз тарҷумаи худсарона ва беасоси истилоҳҳои хориҷӣ ҳуддорӣ намуд. Ҳангоми набудани калимаи баробаразиш дар забони тоҷикӣ мебояд истилоҳи нисбатан наздиктар интихоб гардида дар қавс шакли калима бо забони хориҷӣ ишора гардад. Масалан: «*Ба қавли С.Коэн, васоити ахбор омма ва полис ба намояндагони чунин фарҳанг, аз қабили “фарзандони шайтон” (folk devils), яъне маҳлуқони манфур дохил шуда, аз ҳама гуна меъёрҳои ахлоқӣ маҳруманд*».

Набояд матни таҳқиқоти шумо пур аз иқтибос бошад. Ғояи ин ё он муаллифро метавон бо суханҳои худ бо таъкиди сарчашма бе айнан иқтибос овардан баён намуд. Иқтибоси бисёр ва зуд – зуд аз дарк накардани моҳияти асосӣ ва натавонистани муҳтасарбаёнӣ ва ё аз майли зиёд намудани ҳачми кори таҳқиқотӣ шаҳодат медиҳад. Мебояд ба он талош

намуд, ки кори курсй таҳқиқоти мустақилона бо афзалияти андешаҳои муаллиф бошад, на баръакс.

Агар муқаррароти иқтибосӣ пурра инъикос нагарданд, пас ҷойҳои сарфи назаргардида бо се нуқта иваз мешаванд. Вале дар баробари ин набояд ба сарфи назар кардани қалима ва ибораҳое роҳ дод, ки мазмун ва моҳияти фикрро тағиیر медиҳанд.

Ҳамаи муқаррароти муаллифони дигар ва маълумотҳои истифодашууда бояд бо иқтибос ва инъикоси асар дар сарчашмаҳо ва адабиёт тасдиқи худро ёбанд.

Плагиат (асардуздӣ), яъне пешниҳоди муқаррароти муаллифони дигар, аз ҷумла матнҳо аз сомонаҳои Интернет ба ҷойи ақидаҳои худ мебошад. Ин амал на танҳо аз лиҳози ахлоқӣ номумкин буда, ба обрӯйи шумо таъсири манғӣ мерасонад, балки оқибатҳои ҷиддии расмиётӣ, ба монанди роҳ надодан ба ҳимоя ё баҳои ғайриқаноатбахш дар ҳимояи кори курсй оварда мерасонад.

Набояд таҳқиқоти шумо бо маълумотҳои дуюмдараҷа пур бошад, дар кор аз масъалаҳои асосии мавзӯй дур шудан лозим нест. Доштани маҳорати чудо намудани маълумоти зарурӣ, даст кашидан аз маводи дуюмдараҷа ё бавосита яке аз ҳусусиятҳои хеле муҳим зимни навиштани кори курсй ба шумор меравад.

Мебояд ба он талош намуд, ки услуби таълифи шумо возех ва муҳтасар бошад. Ифроки кори таҳқиқотӣ, яъне ба он додани обуранги асари бадей қатъиян манъ аст. Зарур аст, то аз ҳулосаҳои баҳодиҳӣ ва суханҳои эҳсосӣ даст кашида шавад. Дар адабиёти илмӣ маъмулан бешаҳс («ба андешаи муҳаққик») менависанд. Инчунин истифодаи шумораи ҷамъи шаҳси танҳо («ба андешаи мо») ҷоиз мебошад.

Шакли мусаввадаи бобҳоро беҳтар аст, ки ҳангоми навиштан ба роҳбари илмӣ пешниҳод намоед. Барои осон намудан ё суръат баҳшидани хониши кори курсй аз ҷониби роҳбари илмӣ, тавсия мегардад, ки аз оғоз матнро дар компьютер ҳуруфчинӣ карда ҷоп намоед, ё дар мувофиқа бо

роҳбари илмӣ онро бо ҳомилии электронӣ ба ў дастрас намоед ва ё ба суроғаи электронии роҳбар ирсол созед. Шакли мусаввадаро мебояд бо фосилаи муайян (1,5 ё 2 см) байни сатрҳо барои ишораҳои роҳбари илмӣ чоп намуд.

Баъди гирифтани ишораҳои Роҳбари илмӣ ва бартараф кардани камбуҷидҳо, марҳилаи суфтанамоии ҷузъии матн – таҳияи шакли ниҳоии таҳқиқот фароҳам мерасад.

Хулоса набояд ҳамчун фасли иловагии кори курсӣ баррасӣ гардад. Он ба мисли муқаддима ё бобҳо/фаслҳо аҳамияти муҳим дорад. Дар хулоса натиҷаҳои асосии кори курсӣ пешниҳод мегарданд. Ҳамзамон зарур аст, ки натанҳо хулосаҳои ҳар бобро такрор намуд, балки онҳоро дар шакли умумӣ ва ҷамъбастӣ, дар сатҳи нисбатан баланд ва дар қаринаи кори таҳқиқотӣ пешниҳод намуд. Бо пешниҳоди хулоса бояд ншон дод, ки мақсади таҳқиқот ба даст омадааст. Дар хулоса метавонанд инҷунин тавсияҳо барои истифодаи амалӣ ё илмии натиҷаҳои таҳқиқот таъкид шуда, дурнамои коркарди минбаъдаи мавзӯъ тавсиф ёбанд.

Ҳаҷми хулоса маъмулан аз ҳаҷми муқаддима камтар буда, 2-3 саҳифаи кори курсиро ташкил мегирад.

2.5. Таҳияи кори курсӣ

Муаллифони навкор аксаран бо як беэътиноӣ нисбати таҳияи интишороти худ рафтор карда, бо саросемагӣ ва хунукназарӣ онро анҷом медиҳанд. Бояд таъкид кард, ки тасвияи дурусти корҳои таҳқиқотӣ, аз қабилии гузоштани иқтибосҳо, таҳияи рӯйхати адабиёт ва ғайра – нишонаи қасбият ва маҳорат мебошад. Баъзан таносуби мундариҷа ва тавсияи таълифоти илмиро бо сифати ғизо ва ороиши дастарҳон муқоиса менамоянд. Таассурот аз таоми хубро метавонад беэътиноӣ ва ороиши нодурусти дастарҳон вайрон созад. Аз ин рӯ, тасвияи дурусти кор қабули маълумоти дар он буда ва пешниҳоду ғояҳои муаллифро аз ҷониби хонанда ба маротиб беҳтар месозад.

Ба ғайр аз муқаддима, бобҳо ё фаслҳо ва хулоса, кори курсӣ дар худ варақаи унвон, мундариҷа (нақшай корӣ), рӯйхати сарчашмаҳо ва адабиёти истифодашударо дар бар гирифта, метавонад замимаҳо (ғайриҳатмӣ) дошта бошад.

Варақаи унвон – саҳифаи аввали кори курсӣ мебошад, ки дар он маълумот оид ба муассисаи таълимӣ, факултет, кафедрае, ки дар он таҳқиқот иҷро шудааст, тасвияи мавзӯъ, курс, гурӯҳ, насаб ва сарҳарфи номи муаллиф, вазифа, унвони илмӣ, насаб ва сарҳарфи номи роҳбари илмӣ, номи шаҳр ва соли навиштани кори курсӣ чой мегирад. Намунаи варақаи титулий дар Замимаи 2 нишон дода шудааст.

Мундариҷа ё нақшай корӣ дар саҳифаи дуюми кори курсӣ чой мегирад. Дар **мундариҷа** рақам ва бобу зербобҳо, инчунин рақами саҳифаи онҳо ишора мегардад. Агар таҳқиқот аз фаслҳо иборат бошад, пас тавсифи қисматҳои кор **нақшай корӣ** ном мегирад.

Шакли ниҳоии кори курсӣ ба роҳбари илмӣ дар шакли чопӣ ё ҳангоми мавҷудияти талаботи муайян дар шакли дастнавис бо ҳусни хати хоно дар як тарафи варақи қолаби А4 пешниҳод мегардад. Сарҳат бояд якхела ва баробар ба 1,2 см дар тамоми матн бошанд. Сарлавҳаҳо аз болои варақ ва матн бо се фосила чудо шуда маъмулан бо ҳарфҳои калон (сиёҳ) навишта мешаванд.

Саҳифа бояд ҷунин талаботро ифода намоянд: аз ҷап – 30 мм, аз боло – 20 мм, аз рост – 10 мм, аз поён – 25 мм.

Ҳамаи саҳифаҳо, ба шумули саҳифаи замимаҳо аз варақаи титулий то саҳифаи оҳирин рақамгузорӣ мегаранд. Саҳифаи аввал варақаи титулий ба шумор меравад. Дар он рақами “1” гузошта намешавад. Дар саҳифаи минбаъда, ки мундариҷа (нақшай корӣ), чой гирифтааст, низ рақами “2” намеояд. Ифодаи саҳифаҳо (“3”) аз саҳифаи сеюм оғоз мегардад. Рақами тартибии саҳифа дар миёнаи болоӣ ё поёнии саҳифа гузошта мешавад.

Рӯйхати сарчашмаҳо ва адабиёти истифодашуда (тавсифи библиографии осор ва асноди истифодашуда) баъди

хулоса чой мегирад. Ба рӯйхат танҳо он сарчашмаҳо ва осоре ворид мегарданд, ки инъикоси худро дар матн ёфтанд.

Тартиби таҳияи рӯйхати адабиёт аз ҷониби худи муаллифи кори курсӣ муайян мегардад. Вале маъмул аст, ки сарчашмаҳо ва адабиётро вобаста ба тартиби алифбоии насиби муаллифон ва агар муаллифон зиёда аз се нафар бошанд, пас аз рӯйи номи асар чой намуд. Дар рӯйхат асарҳо бо забони тоҷикӣ/русӣ, баъдан бо забонҳои хориҷӣ таъкид мегарданд. Мебояд, то рӯйхати сарчашмаҳо ва адабиёти истифодашуда рақамгузорӣ карда шавад.

Ҳамзамон қоидаҳои муайяни тавсифи библиографӣ, яъне инъикоси осоре дар рӯйхати адабиёт мавҷуданд, ки риояи онҳо ҳатмӣ ба шумор меравад. Тавсифи библиографӣ – ин маҷмуи маълумоти зарурӣ мебошад, ки барои дарёғти санади истифодашуда дар матни таҳқиқот мусоидат менамояд. Рӯйхати мазкур заминаи воқеии маводҳои истифоданамудаи шуморо инъикос карда, барои муҳаққиқони дигар метавонад ҳамчун воситаи ёрирасон хизмат созад. Зарур аст, ки ба рӯйхати сарчашмаҳо ва адабиёти истифодашуда унсурҳои зерини тавсифи библиографӣ ворид карда шаванд:

- 1) насад ва сарҳарфи номи муаллиф ё муаллифон (аввал насад, баъдан сарҳарф);
- 2) сарлавҳа, сарлавҳаи фаръӣ ва маълумоте, ки сарлавҳаро шарҳ медиҳанд;
- 3) маълумот дар бораи шахсоне, ки дар таълифи китоб ширкат варзиданд (мураттибон, муҳаррирон ва ғайра);
- 4) маълумот дар бораи нашри тақрорӣ (раками тартибии нашр) ва хислати он (ислоҳшуда, бо иловаҳо, коркардшуда);
- 5) маълумоти нашр – чойи нашр (шаҳр), номи нашрия (бе ноҳунак), соли нашр;
- 6) маълумот дар бораи ҳачми асар –теъдоди ҷилдҳо ва саҳифа.

Намунаи тавсифи китоби як муаллиф: Шарипов А.Н. Таърихи муносибатњои байналхалќӣ (давраи қадим ва

асръои миёна)/ А.Н.Шарипов, Душанбе: Сармад компания, 2016, 244 с

Китоби ду ё се муаллиф:

Самиев Х.Д., Салимов Ф.Н. Основы военной дипломатии. Учебник. / Х.Д.Самиев, Ф.Н.Салимов. – Душанбе: Истехдод, 2019. 248 с..

Китоби маҷмуавӣ, яъне кори муаллифони зиёдро дар бар гирифтааст, чунин тавсиф мегардад: Самтҳои афзалиятнок ва дурнамои тавсеаи сиёсати бисёрсамтаи Тоҷикистон дар шароити мусосир. Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмию амалий (ш. Душанбе, 11 декабри соли 2019) –Душанбе: ДМТ, 2019. –256 с.

Намунаи тавсифи мақолаи маҷалла: Салимов Ф.Н. Нақши роҳбари давлат дар ташаккули дипломатияи иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон/ Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон 2019. №5. Қисми I. –С. 12-18.

Намунаи тавсифи мақолаи рӯзнома: Шарипов А.Н. Ташаккули хадамоти дипломатӣ дар Толькистон./А.Н.Шарипов //Ба ӯуллањои дониш. №15-16 (1443), 4 октябри соли 2018, С-14

Набояд тавсифи библиографиеро истфода ва нусхабардорӣ намуд, ки дар корҳои дигар овара шудаанд, зоро аз як тараф муқаррароти тавсиф тадриҷан иваз мешаванд ва аз тарафи дигар сатҳи дастрасии шумо ба сарчашмаҳои ишорашуда бо назардошли макон ва замон метавонад номумкин бошад.

Иқтибосҳои библиографӣ (баҳри инъикоси истифодаи сарчашмаҳо ва адабиёт дар таҳқиқот) метавонанд ду намуд бошанд: матнӣ ва дар зери сатр.

Дар иқтибосҳои матнӣ баъди ишора оид ба ягон асар ё баъди иқтибоси бевосита дар қавсҳои мураббаъ рақам гузошта мешавад, ки таҳти он дар рӯйхати сарчашмаҳо ва адабиёти истифодашуда асари муайян мавҷуд мебошад, масалан:

«Шарипов А.Н. [38] ва Салимов Ф.Н. [17] таъкид менамоянд...».

Агар ба сахифаи муайяни асар такя намоем, пас иқтибосро чунин ба расмият медарорем: [28, с. 334] или [31, с. 91-93].

Агар ба якчанд асари як муаллиф ё ба кори якчанд муаллифон такя намоем, пас дар қавс тавсугу нуқта вергул рақами ин асарҳо дар рӯйхати адабиёт таъкид мегардад, масалан: [21; 45; 81].

Дар иқтибосҳои зерисатрӣ, ки дар поёни сахифа меояд, дар қиёс аз рӯйхати сарчашмаҳо ва адабиёти истифодашуда маълумоте ишора намегарданд, ки сарлавҳа, маълумот дар бораи мураттибон ва муҳаррирон, номи нашриёт ва ҳаҷми китобро дар сахифа тавсиф намоянд. Ба ҷойи ин сахифаи асари аслӣ ишора мегардад, ки иқтибос дар он ҷой гирифтааст ё ғоя аз он бе иқтибос истифода шудааст. Одатан дар иқтибосҳои зерисатрӣ байни унсурҳои тавсифи библиографӣ тире (дефис) гузашта намешавад.

Иқтибосҳои зерисатрӣ одатан бо рамзҳои ^{1, 2, 3} ва ғайра ифода мейёбанд, дар баробари ин мебояд рақамгузориро дар ҳар як сахифа аз нав шурӯъ намуд.

Масалан: ¹ Шарипов А.Н. Масъалањои мубрами Шарқӣ мусир. Душанбе, Пойтахт, 2016, - С. 56-71; Ҳамон муаллиф: Фаръянги муҳтасари истилоњоти дипломатӣ. Душанбе «Андалеб», 2015, 264 с.

Ҳангоми ду ё якчанд иқтибоси пайиҳам аз як асар дар иқтибосҳои тақрорӣ “Ҳамон ҷо. С. ...” ё “*Ibid.*” (барои корҳое, ки бо забонҳои дорои алифбои лотинӣ нашр гардидаанд) ишора мешавад.

Ҳангоми иқтибос дар давоми тамоми бобҳо ё фасл танҳо аз як сарчашма ё як асари муаллиф дар иқтибосҳои зерисатрии тақрорӣ номи пурраро бо “*Асари мазкур.*” ё “*Op. cit.*” (барои корҳое, ки бо забонҳои дорои алифбои лотинӣ нашр гардидаанд) иваз намуда, сахифаро ишора менамоянд, масалан:

¹ Шарипов А.Н. Асари мазкур. С. 123.

Агар ба ягон асари дигари ҳамин муаллиф такя намоянд, пас аз ин муқаррарот истифода кардан номумкин мегардад. Инчунин дар иқтибосҳои зерисатрӣ ихтисори номҳои дарози асарҳо роиҷ мебошад.

Агар дар матн шумо ба як асар хеле зиёд такя намоед, пас метавон ҳар як маротиба иқтибосро нагузошта, бо таъкиди рақами саҳифаи ин асар дар қавс иктифо намоед: (с.17), (с.19) ва ғайра

Беҳтар мебуд, ки ба нашри охирини ин ё он асар такя намоед.

Зимни истифодай омор, маълумоти таҳқиқотӣ ё ягон матнҳо аз Интернет иқтибосҳои матнӣ ё зерисатрӣ аз сомонаи муайяни Интернет ба таври зерин гузошта мешавад: Мебояд насаб ва сарҳарфи номи муаллифро ишора намуда, баъдан суроғаи пурраи Интернет бо маълумоти саҳифа омада ҳатман санаи муроҷиат ва дарёftи итилоот аз ҷониби муаллиф қайд гардад.

Намуна: Салимов Ф.Н. Анализ участия и политики Таджикистана в международных организациях. [маводи электронӣ] [URL:https://cabarasia.ru/analiz-uchastiya-politiki-tadzhikistana-v-mezhdunarodnyh-organizatsiyah](https://cabarasia.ru/analiz-uchastiya-politiki-tadzhikistana-v-mezhdunarodnyh-organizatsiyah) (санаи муроҷиат: 14.07.20)

Набояд эзоҳро бо тавсифи библиографӣ омехта намуд. Агар шумо ба матн эзоҳ пешниҳод карданӣ бошед, беҳтараш онро дар зери сатр ҷой дода, иқтибосҳои библиографиро бо тариқи матнӣ қайд намоед.

Замима унсури ҳатмии соҳтори кори курсӣ ба шумор намеравад. Онро дар ҳоле чудо менамоянд, ки мазмунан ба матни асосӣ ҳамоҳанг набуда, маълумоти он хислати иловагӣ дошта бошад. Чунин маълумот метавонанд ҷадвалҳои хронологӣ, маълумоти оморӣ, диаграммаҳо, схемаҳо ва ғайра бошанд. Агар замимаҳо якчанд аداد бошанд, пас рақамгузорӣ мешаванд: “**Замимаи 1**”, “**Замимаи 2**” ва ғайра. Ҳар як замима бояд ном дошта бошад.

Фаромуш насозед, ки пеш аз пешниҳоди кори курсӣ ба ҳимоя матни онро пурра ва бо дикқат хонда, имло ва услуби ҷумлабандӣ, дуруст будани тартиби гузоштани иқтибосҳо, рӯйхати адабиёт ва ғайраро мавриди тафтиш қарор дихед.

Кори омодашуда бояд дар ҷузвон (папка-файл) пешниҳод карда шавад.

3. ҲИМОЯИ КОРИ КУРСӢ

Ҳимояи корҳои курсӣ дар муҳлатҳои муайяннамудаи кафедра (дар кафедраи дипломатия ва сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон корҳои курсӣ дар моҳҳои апрел-май ҳимоя мешаванд) баргузор мегардад. Як ҳафта пеш аз ҳимоя шакли ниҳоии кори курсӣ бояд ба роҳбари илмӣ барои тафтиши ниҳоӣ ва гирифтани иҷозат ба ҳимоя супурда шавад. **Иҷозат ба ҳимояи** кори курсӣ дар шакли имзои *роҳбари илмӣ дар варақаи титулӣ* ба даст меояд. Бе имзои роҳбари илмӣ кор барои ҳимоя қабул карда намешавад.

Роҳбари илмӣ бояд ба кори курсӣ тақризи хаттӣ нависад, ки дар он таҳлили муҳтасари дастовардҳои муҳаққик, камбудӣ ва тавсияҳо инъикос мегарданд. Инчунин баҳои тавсиявии роҳбар дар тақриз ишора мешавад.

То ҳимоя мебояд маърӯза омода намуд, ки маъмулан пахлуҳои зеринро дар бар мегирад:

- 1) асоснок намудани интиҳоби мавзӯ – инъикоси мубрамият ва сатҳи омӯзиши мавзӯ;
- 2) муайян кардани мақсад, вазифаҳо ва фарзияҳои кор;
- 3) тавсифи муҳтасари моҳияти таҳқиқот;
- 4) мукаррароти асосии таҳқиқот, ки ба ҳимоя пешниҳод мегарданд, хулоса.

Барои баромад ҷиҳати ҳимояи кори курсӣ 5-7 дақиқа пешбинӣ мешавад. Яке аз камбудҳои маъмулии донишҷӯён дар рафти ҳимоя тавсифи муфассали мундариҷаи бобҳо ё фаслҳо ба шумор меравад. Мундариҷаро танҳо муҳтасаран таъкид карда, таваҷҷӯҳи асосиро мебояд ба моҳият ва муҳтавои мавзӯ, ғояи асосии кори курсӣ равона намуд. Дар

ҳимоя набояд дар шакли-лексияи хурд баромад намуд. Дар баромад набояд муҳокимарониҳои васеъ, иқтибосҳои библиографӣ, мълумотҳои зиёди рақамӣ, яъне ҳамаи он чизе, ки бо душворӣ дар зеҳн меистад, чой дошта бошад. Мебояд танҳо ба таври муҳтасар моҳияти кори худро пешниҳод намуд.

Метавон аз сурат, ҷадвалҳо ва диаграмма, слайдҳо (тавассути таҳтаҳои электронӣ ва ё проектор) истифода намуд ва ё маводи муҳтасарро барои сарфай вақт тақсим намуд.

Баҳо дар охири ҳимоя гузашта мешавад. Кор аз рӯйи ҷадвали ҷорхона баҳогузорӣ мегардад (“аъло”, “хуб”, “қаноатбахш” ва “ғайриқаноатбахш”). Баъди баҳогузорӣ он дар дафтарҷаи имтиҳонӣ ва варақаи имтиҳонӣ қайд мегарданд.

Баъди ҳимоя корҳои курсӣ дар кафедра нигоҳ дошта мешаванд, аз ин рӯ мебояд нусҳаи матн ё файлҳои компьютериро ҷиҳати таҳқиқоти минбаъда ё таваҷҷуҳи шаҳсӣ нигоҳ дошт.

Дар охир ба ҷойи ҳимояи муваффақона меҳостем тавсия намоем, ки ба таҳияи кори курсӣ ҳамчун гаронӣ ё фишоре, ки бояд аз сар соқит намуд, муносибат накунед. Ичрои кори курсӣ – ин имконияти донистани як ҷизи нав оид ба қасби интихобнамудаи шумо буда, метавонад заминаи дарёфти маълумоти муҳими қобили ҷалби таваҷҷуҳи дигарон ба таҳлилҳои шумо дар оянда гардад. Ин имкониятро аз даст надиҳед. Ҳуди талоши дарки воқеаҳо дар ҷаҳони мусир, моҳияти масъалаҳои байнидавлатӣ ва байниминтақавӣ, коркарди хулосаҳои назариявӣ ва амалий – ин шуғли ҷолибтарин барои онҳое мебошад, ки меҳоҳанд дипломат ва мутахассиси соҳаи байналхалқӣ шаванд.

АДАБИЁТ

1. Головин Н.А. Выполнение курсовых и дипломных работ по социологии / Н.А.Головин; Санкт-Петербургский гос. ун-т.– СПб., 1996. – 45 с.
2. Ёров А. Рисолаи илмиро чӣ тавр бояд навиш? Душанбе, 2015, - 42 с.
3. Кутейников А.Е. Выполнение дипломной работы: Учебно-методическое пособие для студентов гуманитарных и социальных специальностей / А.Е.Кутейников. – СПб.: Социологическое общество им. М.М.Ковалевского, 2003. – 36 с.
4. Радаев В.В. Как организовать и представить исследовательский проект: 75 простых правил / В.В.Радаев. – М.: ГУ-ВШЭ; ИНФРА-М, 2001. – 203 с.
5. Латифов Дж.Л., Салимов Ф.Н., Шарипов А.Н. Курсовые работы по «Теории и истории дипломатии» (методические рекомендации). Душанбе: Истеъдод, 2019, 31 с.
6. Латифов Дж.Л., Салимов Ф.Н., Шарипов А.Н. Рисолаи хатм. Тавсияҳои методӣ. Душанбе: Истеъдод, 2019. 31 с.
7. Эко У. Как написать дипломную работу: Гуманитарные науки / У.Эко. – М.: Книжный дом «Университет», 2003. – 240 с.

Замимаи 1.

Намунаи ариза бораи ичозати интихоби мавзӯй ва таъини роҳбари илмӣ барои иҷрои кори курсӣ/рисолаи хатм

Ба мудири кафедраи
Дипломатия ва
сиёсати хориҷии
Ҷумҳурии Тоҷикистон,
н.и.т., дотсент

аз донишҷӯйи курси

(насақ ва сарҳарф)

АРИЗА

Аз Шумо эҳтиромона хоҳиш менамоям, ки чиҳати иҷрои
кори курсӣ дар мавзуи (*ё соҳаи таҳқиқот*)
кафедра _____ зери роҳбарии омӯзгори
дихед.

Сана, имзо

Замимаи 2.

Намунаи тасвияи варақаи унвони кори курсӣ/ рисолаи хатм

ДОНИШГОХИ МИЛЛИИ ТОЧИКИСТОН
Факултети муносибатҳои байналхалқӣ
Кафедраи дипломатия ва сиёсати хориҷии Ҷумҳурии
Тоҷикистон

*МАВЗЎИ
(кори курсӣ)*

*Донишҷӯйи/
курси—
гурӯҳи
.Н. иҷроқунанда)*

**Роҳбари
иљмӣ:**

*(унвони
иљмӣ, вазифа,
Н.Н.)*

Душанбе – 2020

Замимаи 3.

Намунаи мундариҷа/нақшаи кории кори курсӣ дар мави «Сиёсати «дарҳои боз»-и Ҷумҳурии Тоҷикистон: аҳамият ва моҳияти он дар замони ҷаҳоннишавӣ

Мундариҷа

Сарсуҳан

Боби I. Ҷанбаҳои назариявӣ ва амалии сиёсати «дарҳои боз» дар муносибатҳои байналхалқӣ

- 1.1. Мафҳум, моҳият ва ҷанбаҳои таъриҳии сиёсати «дарҳои боз»
- 1.2. Ҷанбаҳои назариявии сиёсати «дарҳои боз» дар муносибатҳои байналхалқии мусир

Боби II. Стратегия ва тартиби татбиқи сиёсати «дарҳои боз» ва замони ҷаҳоннишавӣ

- 2.1. Сиёсати «дарҳои боз» ҳамчун стратегияи сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон
- 2.2. Тартиби татбиқи сиёсати «дарҳои боз»-и Ҷумҳурии Тоҷикистон

Боби III . Ҷанбаҳои амалии татбиқи сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар замони ҷаҳоннишавӣ

- 3.1. Хатарҳо ва таҳдидҳо дар татбиқи сиёсати «дарҳои боз» дар шароити ҷаҳоннишавӣ
- 3.2. Дурнамои татбиқи сиёсати «дарҳои боз»

Хулоса

Рӯйхати сарҷашмаҳо ва адабиёти истифодашуда

